

HOMER

ODİSSEYA

Tərcüməçi:
Ələkbər Ziyatay

QANUN NƏŞRİYYATI

ΟΜΗΡΟΣ

ΟΔΥΣΣΕΙΑ

Antik Yunan ədəbiyyatının və dünya mədəniyyətinin ən böyük abidələrindən biri olan “Odisseya” qəhrəman Odisseyin Troya müharibəsindən sonra öz vətəni İtaka adasına qayıtmaq üçün keçdiyi onillik sınaqlı və möcüzəli səfərini nəql edir. Homer bu əsərində sadəcə bir sərgüzəşt hekayəsi danışmır – o, insan iradəsinin gücünü, ailə bağlarını, sədaqəti və taleyə qarşı durmaq cəsarətini ölümsüzləşdirir.

Odissey Sirenlər, Kikloplar, tənha adalar, tanrıların oyunu və sehrli varlıqlarla dolu bir dünyada irəliləyir. Bu sınaqlarla həm özünü, həm də insan ruhunun dərinliklərini kəşf edir. Paralel süjet xəttində isə xanımı Penelopa və oğlu Telemax onun dönüşünü ümidlə gözləyirlər.

“Odisseya” həm mifoloji zənginliyi, həm də insani duyğuları ilə seçilən, səfər haqqında deyil – insanın özünə qayıdışı haqqında bir dastandır.

MÜNDƏRİCAT

<i>Ön söz</i>	7
---------------------	---

NƏĞMƏLƏR

Birinci nəğmə.....	15
İkinci nəğmə.....	31
Üçüncü nəğmə	46
Dördüncü nəğmə	63
Beşinci nəğmə.....	92
Altıncı nəğmə.....	109
Yeddinci nəğmə	121
Səkkizinci nəğmə	133
Doqquzuncu nəğmə	153
Onuncu nəğmə	173
On birinci nəğmə.....	194
On ikinci nəğmə	215
On üçüncü nəğmə	231
On dördüncü nəğmə	246
On beşinci nəğmə.....	264
On altıncı nəğmə	283
On yeddinci nəğmə	300
On səkkizinci nəğmə.....	321
On doqquzuncu nəğmə	336

İyirminci nəğmə	357
İyirmi birinci nəğmə	371
İyirmi ikinci nəğmə	386
İyirmi üçüncü nəğmə	403
İyirmi dördüncü nəğmə	416
<i>İzahlar</i>	435
<i>Əsatiri və coğrafi adlar lüğəti</i>	447

ÖN SÖZ

Homerin “İliada” və “Odisseya” əsərləri, əslində, antik yunanların dünya duyumunun və dünyaya münasibətinin bir-birini əvəzləyən, bir-birini müəyyənləşdirən, eyni zamanda bir-birindən fərqli iki mərhələsinin poetik məhsuludur: əgər “İliada”da insanın bütün hərəkətləri və əməlləri allahların birbaşa göstərişi və iradəsi əsasında həyata keçirilsə, yəni insan tamamilə Olimp allahlarının itaətindədirsə, “Odisseya”da insan tədricən allahların qeydsiz-şərtsiz təsirini dəf edir, sərbəstliyini və müstəqilliyini sübuta yetirmək üçün öz fərdi iradəsini – dünyanın bütün problemlərini heç bir ilahi müdaxilə olmadan həll etmək bacarığını və əzmini ortaya qoyur. Allahların iradəsindən qorxmamaq, müstəqilliyini təmin etmək prosesində insanın ən əsas və ən səmərəli silahı onun ağılı və bu ağılın bir gerçəkləşmə forması olan hiyləgərliyi. Əgər Homer eposunda ən qüdrətli qəhrəman Axill, ən nəcib insan Hektordursa, ən ağıllı fərd Odisseydir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, əgər Axillin qəhrəmanlığı bir növ allahlar tərəfindən ona şamil olunursa, Odisseyin hiyləgərliyi onun şəxsi keyfiyyətidir, əgər “İliada”da qəhrəmanların allahlardan asılılığı mütləqdirsə, “Odisseya”da insanın, daha doğrusu, baş qəhrəmanın müstəqilliyinin xüsusi çəkisi son dərəcə böyükdür. “İliada”da Axill və Hektor, həmçinin personajların əksəriyyəti əsər boyu sadıq və ardicıl şəkildə yalnız bir keyfiyyət, bir xüsusiyyət nümayiş etdirdikləri və qeydsiz-şərtsiz allahların iradəsinə tabe olduqları halda, Odissey ağıllı və hiyləgər fərd qismində Axillin və Hektorun xüsusiyyətlərini də özündə birləşdirir. Homerin eposunda Odissey universallıq kəsb edərək, cəmiyyətin öz dövrü üçün şəxsiyyət səviyyəsinə yüksələn yeganə üzvüdür.

Şəxsiyyətin təkamülü və süjet nöqteyi-nəzərindən “Odisseya” “İliada”nın davamıdır. “Odisseya”da axeylilərin onillik mühasirədən sonra, nəhayət, Troyanı fəth edib yerlə-yeksan etmələrinin ardınca həm Troyaya yürüşün, həm də savaşıqın ən fəal iştirakçılarından biri olan İtaka

çarı Odisseyin gəmi ilə vətənə qayıdışı zamanı başına gələn sərgüzəştlər təsvir olunur.

“İliada” əsərində Odissey Axilldən ön plana çəkilməsə də, əslində, hadisələrin adi iştirakçılarından da deyil və onillik savaşın ən ağır dönlərində axeylilər məhz onun məsləhətilə, yardımı ilə çətin vəziyyətlərdən çıxıb bilirlər. Axilldən fərqli olaraq, Odissey düşmənə qalib gəlmək üçün zordan, fiziki gücdən daha çox ağıla, hiyləgərliyə üstünlük verir. Belə ki, Troyanın baş qəhrəmanı Hektor Axill tərəfindən qətlə yetirildikdən sonra da axeylilər müharibənin gedişində ciddi dönüş yarada bilmirlər. Məlum olur ki, zor gücünə bu problemin həlli mümkün deyil. İlk baxışdan çıxılmaz görünən məqamda Odissey hiyləyə əl atır. O, taxtadan at heykəli hazırlatdırır, onun içində bir neçə axeyli əsgəri yerləşdirib Troya qalasının qarşısında qoyur. Şirniklənən troyalılar atı qalaya aparırlar. Atın içərisində gizlənmiş əsgərlər gecəylə çıxıb darvazanı açır və axeyliləri içəriyə buraxırlar. Onlar bütün troyalıları qılncdan keçirib şəhəri yerlə-yeksan edirlər...

Göründüyü kimi, artıq “İliada”da Homer, dillər əzbəri olmuş “Troya atı”nın müəllifi Odisseyin hiyləsinin Axillin zor gücünə nisbətən qat-qat daha artıq səmərəli və effektiv olması faktını etiraf etməyə məcbur olmuşdur. İtaka çarının istedadı məhz “Odisseyə”da, nağılvari sərgüzəştlər situasiyasında özünü bütün rəngarəngliyi ilə büruzə verir.

“İliada”da olduğu kimi, “Odisseyə” eposunda da Homer hadisələrin bədii təqdimatında xronoloji ardıcılığa riayət etmir. Lakin “Odisseyə”da müəllif bundan, “İliada”dan fərqli olaraq, dinləyicinin (oxucunun) diqqətini müəyyən bir hadisənin ən gözəgəlimli, ən kəskin məqamlarından birinə yönəltmək üçün yox, universal bədii üsul kimi istifadə edir. Baş qəhrəmanın vətənə qayıtmaq əzmini daha qabarıq şəkildə nümayiş etdirmək üçün Homer ricalərin hesabına yeri gəldikcə süjet xəttinin xronoloji ardıcılığını ustalıqla və əsərin bədii bütövlüyünü qorumaq şərti ilə pozur. Bu, dünya ədəbiyyatında sonralar geniş intişar tapmış retardasiyanın – bədii gecikdirmənin önəmli və eyni zamanda son dərəcə effektiv nümunələrindən biridir.

Əsərin lap başlanğıcında, Olimp allahlarının ümumi qərarına görə, Odisseyə, nəhayət ki, vətəninə qayıtmağa icazə verilir. Lakin müəllif təhkiyənin zamanın axarına uyğunluğu prinsipindən imtina edərək, yal-

nız əsərin beşinci nəğməsinin başlanğıcında Hermesin Kalipsonun yanına yollanması üçün şərait yaradır. Dörd ilkin nəğmənin məzmununa gəldikdə isə, burada hadisələr Odisseyin oğlu Telemaxın ətrafında cərəyan edir.

Əvvəlcə müəllif İtakada mövcud olan durumu təsvir edir. Burada ölkənin adlı-sanlı, gözəgəlimli nəsillərindən olan cavan oğlanlar Odisseyin itkin düşməsindən istifadə edərək onun sarayına yığışır və arvadı gözəl Penelopa ilə evlənib İtaka çarlığını ələ keçirməyə çalışır. Bütün varlığı ilə Odisseyi sevən Penelopa isə ərinə sadıqdır. Lakin o başa düşür ki, ölkədə mövcud olan qayda-qanunu, adət-ənənəni də pozmaq olmaz: Penelopanın müxtəlif bəhanələrlə vaxtı uzatmaqdan başqa çarəsi qalmır. Ərini “itirmiş” qadının tərəddüdlərindən istifadə edən iddialı gənclər Odisseyin sarayında arasıkəsilməz eyş-işrət məclisləri təşkil edirlər. Odisseyin hələ çox cavan olan oğlu Telemax isə bu həyasız namizədlərə müqavimət göstərmək, onları saraydan qovmaq iqtidarında deyil. Yadelli çar simasında İtakaya təşrif buyurmuş Afina Telemaxa məsləhət görür ki, sarayı tərk etsin. Ona həm də atasının taleyindən xəbər tutmaq üçün Odisseyin Spartada və Pilosda yaşayan silahdaşlarının yanına getməyi məsləhət görür. Telemax əvvəlcə Pilosa – Nestorun yanına, oradan da Spartaya – Menelayın yanına gedir. Menelay Odisseyin oğluna xəbər verir ki, atası Kalipsonun əsiri olmuşdur. Atasının sonrakı taleyi haqqında dəqiq məlumata malik olmasa da, Telemax bir qədər sakitləşir, ürəyində ümid qığılcımları alışır. Telemaxın belə gözlənilməz şəkildə ölkəni tərk etməsindən şübhəyə düşən və tezliklə vətənə dönəcəyindən xəbərdar olan başibəlalı “yeznələr” onu məhv etmək üçün pusqu qururlar.

Bu məqamda müəllif hadisələrin düzümündə xronoloji ardıcılığı gözləməkdən imtina edir və yenidən əsərin başlanğıcında nəql etdiyi duruma – gözəl nimfa Kalipsonun yanında əsir kimi qalmaqda davam edən Odisseyin yanına qayıdır. Kalipso Odisseydən ayrılmaq istəmir. Lakin allahların iradəsi xilafına getmək iqtidarında da deyil. Odur ki, Kalipso istər-istəməz Odisseyə dənizdə səyahətini davam etdirmək üçün bərə hazırlamaqda yardım edir və yol tədarükü görür. On səkkiz gün ərzində Odissey yol yoldaşları ilə birlikdə rahat üzür. Lakin on doqquzuncu gün başibəlalı İtaka çarı dəniz allahı Poseydonun gözüne sataşır. Poseydon oğlu taygöz Polifemi şikəst etmiş Odisseyə dərin nifrət bəsləyir və ondan intiqam almaq üçün dənizə dəhşətli bir qasırğa göndərir. İki gün iki

gecə ərzində dalğalar Odisseyin bərəsini qovur, dənizin ənginliyində bə-tırmaq istəyir. Vətəninə dönmək həsrəti ilə yaşayan İtaka çarı bu müddət ərzində həyatla ölüm arasında çarpışır. Bu dəfə o nə qəhrəmanlığı, nə də hiyləgərliyi gücünə Poseydonun qəzəbindən qurtarmaq iqtidarında deyil. Yalnız Odisseyə rəğbət bəsləyən dəniz ilahəsi Levkoteyanın və hər zaman çətin məqamlarda İtaka çarına, ailəsinə kömək əlini uzadan Afinanın müdaxiləsi onu Poseydonun qəzəbindən qurtarır. Odissey yol yoldaşları ilə tanımadığı bir ölkəyə gəlib çıxır. Sxeriya adlanan bu zəngin ölkədə fitnə-fəsadın, bədbəxtliyin nə olduğunu bilməyən feaklar yaşayır. Odisseyə kömək göstərməkdə davam edən Afina, Sxeriyanın çarı Alkinoyun qızını sübh tezdən rəfiqələrini başına yığib paltar yumağa getməyə sövq gedir. Qızların səs-küyündən çay qırağında yuxuya getmiş Odissey oyanır. Çar qızı rəfiqələrinə Odisseyə qulluq etməyi tapşırır. Odissey bir qədər dincəlib özünə gələndən sonra tanışlıq vermədən atasının sarayına gedən yolu müsafirə nişan verir. Sarayda çar Alkinoy arvadı ilə bərabər bu naməlum yolçunu təntənə ilə qarşılayır və onun şərəfinə böyük bir məclis təşkil edir. Bu yerlərin məşhur nəğməkarı Demodok qonaqları əyləndirmək üçün dastan söyləməyə başlayır, axeylilərin Troyaya hücum çəkməsi, on il ərzində şəhəri mühasirədə saxlamaları və nəhayət, “Troya atı” ideyasını ortaya qoyan Odisseyin sayəsində qalib gəlmələri haqqında danışır. Demodok oxuduqca başına gələnləri xatirəsində canlandıran Odisseyin gözləri yaşla dolur. Qonağın mütəəssir olmasını sezən Alkinoy Odisseydən özü haqqında, başına gələn sərgüzəştlər haqqında danışmağı xahiş edir. Odissey Troya fəth olunduqdan sonra vətənə qayıdışı zamanı yolda başına gələnləri saray sahibinə danışır. Troyanı tərk etdikdən sonra Odissey yol yoldaşları ilə birlikdə kikonların ölkəsi Frakiyaya gəlib çıxır və buranı qarət edir. Bundan sonra İtaka çarı lotos çiçəyi ilə qidalanan İotofaqların ölkəsində peyda olur. Lotusun qəribə ecəzkar xüsusiyyəti varmış: kim bu gülü qoxlasa, birdəfəlik doğma vətəninə unudub gülləri yağmaqla məşğul olurmuş. Odissey böyük əziyyətlə bu ölkəni tərk edir. Bundan sonra o, taygöz Kiklopların ölkəsinə gəlib çıxır. Burada insan əti ilə qidalanan taygöz Polifem Odisseyin bir neçə yoldaşını yeyir. Odissey hiylə işlədib Polifemin əlindən canını qurtarır: o, Polifemi içirdib gözünü çıxarır. Bundan sonra Odissey Polifemin atası – dəniz allahı Poseydonun qəzəbinə tuş gəlir. Odissey feakların ölkəsinə gəlib çıxana qədər dəfələrlə Poseydon onu məhv etməyə cəhd edir.